

ГЕРАСИМЕНКО Аліна Валеріївна

аспірантка Львівського національного університету
ім. І. Франка

РИЗИКИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА МАКРОЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЇХ ВИНИКНЕННЯ

У науковій літературі поняття «ризик» зустрічається часто. Важливого змістовного значення це поняття набуло в теорії фінансів, та не втрачає актуальності по сьогоднішній день. Поняття «ризик» тісно пов'язане із такими поняттями як «невизначеність», «виклик», «загроза», «безпека», «небезпека». Наукові дискусії щодо змістовного співвідношення цих понять тривають. Така полеміка серед науковців зумовлена потребою у визначенні крайнього ступеня порушення стану безпеки, в тому числі джерела порушення стану захищеності інтересів.

Зокрема, одна група вчених вибудовує логічний ланцюг таким чином, що саме «загроза» розцінюється як стартове явище порушення безпеки. Інша група науковців вважає саме «небезпеку» джерелом порушення безпеки. Водночас, в одному науковці погоджуються: загальним у змісті загрози та небезпеки є їх можливість порушення безпеки.

Так, на думку Л. В. Калашнікової¹ «невизначеність» слід розглядати як стан неоднозначності тенденцій зміни об'єкта з плином часу. При цьому, невизначеність є джерелом ризику, який визначає ймовірність завдати шкоди об'єкту безпеки. «Виклик», з точки зору науковиці, означає мінімальний ризик, та відрізняється уявною готовністю заподіяти шкоду. Поняття «небезпека» Л. В. Калашнікова трактує як сукупність факторів, що негативно впливають на природу, людину, суспільство, технічні системи тощо. При цьому, «небезпека» характеризується гіпотетичніс-

¹ Калашнікова Л. В. Співвідношення понять «невизначеність», «ризик», «виклик», «загроза», «безпека» у контексті соціології безпеки життєдіяльності. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2017. Т. 20. 5(145). 16-23. DOI: <https://doi.org/10.15421/171769>

тю, відсутністю адресності. Водночас, «загроза» характеризується реальністю, адресністю, високим ступенем готовності нанесення шкоди об'єкту безпеки.

Стосовно ризику, зауважимо, що схожі думки висловлюють Ф. Баттістеллі (F. Battistelli), М. Г. Галантіно (M. G. Galantino)². Науковці стверджують, що ризик є пов'язаним із невизначеністю, та є проблемою передбачення майбутніх вигод та недоліків, про що свідчить його раннє проникнення в світ кредитування та страхування. Науковці виокремлюють три основні характеристики ризику: 1) ризик тісно пов'язаний із невизначеністю, оскільки майбутні результати є невідомими; 2) ці результати необов'язково є негативними, оскільки можуть варіюватися від користі до шкоди, та відрізнятися для кожного з суб'єктів; 3) ризик включає людський фактор, оскільки пов'язаний із рішенням людини.

Своєю чергою, Р. Р. Улітін³ також співвідносить ці поняття за ступенем нанесення шкоди об'єкту безпеки аналогічним чином: виклик → ризик → небезпека → загроза.

Ще одним прихильником визначення саме загрози як найвищого ступеня порушення стану безпеки є О. Сергунін⁴. З точки зору науковця, загроза – це «стадія крайнього загострення протиріч, безпосередній передконфліктний стан, найбільш конкретна і безпосередня форма небезпеки або сукупність умов і факторів, що ставлять під удар інтереси громадян, суспільства і держави».

О. О. Желіско⁵, Є. М. Рудніченко⁶, І. А. Маркіна, І. П. Потапюк⁷ вважають крайнім ступенем порушення стану безпеки – небезпеку, яка, власне і генерує ризики та загрози.

2 Battistelli, F. & Galantino, M. G. Dangers, risks and threats: An alternative conceptualization to the catch-all concept of risk. *Current Sociology*. 2019. 67(1). 64–78. DOI: 10.1177/0011392118793675

3 Улитин, Р. Р. Соотношение понятий «национальный интерес» и «национальная безопасность» в трудах западных и отечественных исследователей. Вестник Нижегородского государственного университета им. Н.И. Лобачевского. 2003. 1. 129–137. URL: http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/9999-0200_West_MO_2003_1/16.pdf

4 Сергунин, А. А. Международная безопасность: новые подходы и концепты. Политические исследования. 2005. 6. 123–137. URL: https://www.isras.ru/index.php?page_id=2624&jn=polis&jn=polis&jid=3642

5 Желіско, О. О. Аналіз основних небезпек, загроз та ризиків економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку держави. Проблеми системного підходу в економіці. 2017. 5. 103–108. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/5_61_2017_ukr/15.pdf

6 Рудніченко, Є. М. Загроза, ризик, небезпека. Сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства. Економіка менеджмент підприємництва. 2013. 25 (1). 188–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/estepi_2013_25%281%29_23

7 Маркіна, І. А., Потапюк, І. П. Загрози економічній безпеці підприємства: теоретичний аспект. Вісник Призовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2017. 33. 130–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2017_33_19

Згідно іншого підходу, прихильниками якого є Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Т. Білоус⁸, небезпека розглядається як стан полярний безпеці, та являє собою результат негативного впливу загроз.

З цього приводу, слушно зазначає Н. А. Цікановська⁹: «етимологія слова «небезпека» свідчить про те, що воно походить від слова «безпека» та означає «відсутність безпеки». Так, поняття «безпека» та «небезпека» можна розглядати як протилежні за значенням: стан захищеності інтересів та, відповідно, стан незахищеності».

В контексті даного дослідження, на нашу думку, співвідношення понять «невизначеність», «ризик», «загроза», «безпека», «небезпека» можна представити так, як показано на рис.1.

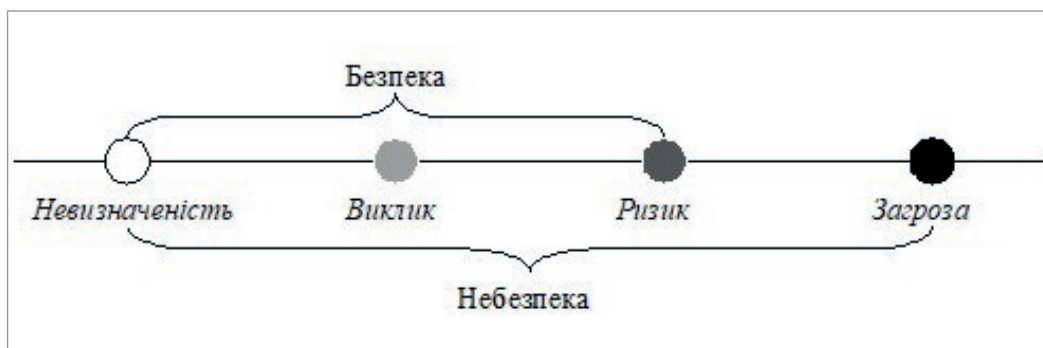

Рис.1. Співвідношення понять «невизначеність», «ризик», «загроза», «безпека» та «небезпека»

Джерело: сформовано автором

З міркувань, представлених на рис.1., джерелами небезпечного стану для об'єкта безпеки можуть бути: невизначеність, виклик, ризик та загроза. Тоді як у стані (відносної) безпеки можливо перебувати за умов невизначеності, появи викликів та існування ризиків.

З огляду на вищезазначене, в рамках дослідження проблематики розвитку банківського кредитування промислових підприємств в умовах динамічного макроекономічного середовища, особливу увагу слід акцентувати на ключових ризиках кредитування промислових підприємств, макроекономічних детермінантах їх виникнення, а також на джерелах макроекономічних загроз його розвитку.

8 Нижник, Н. Р., Ситник, Г. П., Білоус, В. Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): навч. посіб. Київ: Преса України, 2000. 304 с.

9 Цікановська, Н. А. Інтерпретація понять «виклик», «небезпека», «загроза» та «ризик» у теорії фінансової безпеки. Фінансовий простір. 2013. 3. 110-114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2013_3_16

Розглянемо, які підходи до визначення понять «кредитний ризик» та «ризик кредитування» існують в науковій літературі.

Так, А. Мороз, М. Савлук¹⁰, Л. Примостка¹¹, Р. Шевченко¹², Т. Смовженко, А. Загородній, Г. Вознюк¹³ ототожнюють кредитний ризик із «ризиком позичальника» («borrower risk») та, в загальному вигляді, тлумачать його сутність як імовірність (неповного, несвоечасного) невиконання позичальником частини або всіх кредитних зобов'язань перед кредитором відповідно до умов кредитної угоди.

Такий підхід також зустрічається в більшості іноземних наукових джерел. Зокрема, в зарубіжному енциклопедичному виданні Investopedia¹⁴ «кредитний ризик» тлумачиться як «імовірність виникнення збитків, яких може зазнати кредитор внаслідок неповернення кредиту позичальником або невиконання зобов'язань, передбачених договором «.

Так само, з акцентом на позичальникові та/або контрагенті як суб'єктів, які взяли на себе договірні зобов'язання, тлумачать поняття кредитного ризику Е. Ковальова (Е. Kovalová), К. Валашкова (К. Valášková), П. Адамко (Р. Adamko)¹⁵. Науковці ототожнюють «кредитний ризик» з ризиком дефолту, трактуючи його сутність як «нездатність або небажання клієнта або контрагента виконувати зобов'язання щодо кредитування, торгівлі, хеджування, розрахунків та інших фінансових операцій».

Одним із більш розгорнутих підходів до визначення кредитного ризику, з акцентом на добросовісності обслуговування позичальником своїх зобов'язань перед банком, є підхід, запропонований Ю. В. Ніколаєнком¹⁶. Зокрема, науковець стверджує, що «... оперуючи поняттям кредитного ризику комерційного банку потрібно розрізняти такі терміни: кредитний ризик щодо позичальника; кредитний ризик щодо способу забезпечення позик; кредитний ризик щодо кредитної угоди». Так, кредитний ризик щодо позичальника науковець тлумачить як «імовірність того, що позичальник (боржник) не зможе виконати свої зобов'язання перед банком щодо повернення боргу згідно з умовами

10 Мороз А., Савлук М. Банківські операції: підручник. Харків: ХНУ, 2006. 165 с.

11 Примостка, Л. О. Фінансовий менеджмент у банку: підруч. 3-тє вид., доп. І перероб. К.: КНЕУ, 2012. 338 с.

12 Шевченко, Р. І. Кредитування і контроль: навч.-метод. посіб. для сам ост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2002. 183 с.

13 Загородній, А. Г., Вознюк, Г. Л., Смовженко, Т. С. Фінансовий словник: вид. 4-тє. перероб. і допов. Львів: Вид-во Львівського банківського інституту НБУ, 2002. 566 с.

14 Credit Risk. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/c/creditrisk.asp>

15 Kovalová, E. Valášková, K., Adamko., P. The Credit Risk and its Measurement, Hedging and Monitoring. *Procedia Economics and Finance*. 2015. 24. 675 – 681. DOI: 10.1016/S2212-5671(15)00671-1

16 Ніколаєнко, Ю. В. Економічна сутність кредитного ризику в банківській сфері: особливості і проблеми. Економіка та держава. 2015. 12. 42-45. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2015/12.pdf

договору». Під кредитним ризиком щодо способу забезпечення позик науковець визначає «ймовірність того, що банку не вдається своєчасно та в повному обсязі скористатись забезпеченням позик для покриття можливих втрат». Кредитний ризик щодо кредитної угоди, з точки зору Ю. В. Ніколаєнка, це «ймовірність того, що позичальник (боржник) не зможе виконати своїх зобов'язань перед банком щодо повернення боргу згідно з угодами договору (угоди), і при цьому банку не вдається своєчасно і в повному обсязі скористатись забезпеченням позики для покриття можливих втрат».

Більш інформативний підхід з точки зору детермінантів кредитного ризику пропонує Т. М. Болгар¹⁷, яка трактує його сутність як «ймовірність невиконання позичальником, контрагентом або емітентом своїх кредитних зобов'язань щодо кредитора (банківської установи) в результаті дії внутрішніх та зовнішніх щодо банку факторів». Водночас, з цього визначення незрозуміло, чому внутрішні та зовнішні фактори діють лише щодо банку.

В науковій літературі «кредитний ризик» визначається також і під іншим кутом: зокрема, акцентується увага на непродуманій кредитній політиці банку та недоліках кредитного менеджменту.

З цього приводу, на нашу думку, слушно процитувати К. М. Тростянську¹⁸: «ризик, які супроводжують кредитну діяльність банків, являють собою одну з найсуттєвіших банківських загроз, оскільки більшість банкрутств банків обумовлено неповерненням позичальниками кредитів та непродуманою політикою банку у сфері ризиків».

Так, І. Б. Охрименко¹⁹ зауважує, що «під кредитним ризиком слід розуміти ймовірність, а точніше загрозу втрати банком частини своїх ресурсів, недотримання прибутків або збільшення витрат у результаті здійснення певних фінансових операцій».

Р. Яворський²⁰ визначає кредитний ризик як «ймовірність зміни грошового потоку як у кількісному, так і в часовому вимірі під час кредитної операції як з боку кредитора, так і з боку позичальника». Так, з даного визначення зрозуміло, що будь-які зміни щодо грошового потоку можуть призвести до

17 Болгар, Т. М. Кредитний ризик як основна складова системи банківських ризиків та роль проблемних кредитів у їх формуванні. Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2013. 1(6). 23-29. URL: <https://econforum.duan.edu.ua/images/PDF/2013/4.pdf>

18 Тростянська, К. М. Ризики кредитної діяльності банку. Наукові записки. Серія «Економіка». 2008. 10. 212-217. URL: <https://eprints.ua.edu/6605/1/25.pdf>

19 Охрименко, І. Б. Ризики банківського кредитування в Україні: чинники, реалії та напрямки удосконалення управління. Фінанси, облік і аудит. 2018. 2 (32). 159-176. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/34011/faa32_11.pdf?sequence=1&isAllowed=y

20 Яворський, Р. Розвиток банківської системи в Україні: Матеріали досліджень переможців всеукраїнського конкурсу «Економічні реформи в Україні». Київ, 1999. С. 107.

модифікації умов кредитної операції, отже існує ймовірність як зазнання фінансових втрат, так і перспектива одержання додаткових фінансових вигод.

Лаконічне та водночас узагальнююче, на нашу думку, визначення сутності кредитного ризику пропонують К. Браун (K. Brown) та П. Молес (P. Moles)²¹. Науковці трактують кредитний ризик як «імовірність того, що сторона не зможе виконати свої зобов'язання у відповідності з погодженими умовами».

Таким чином, в науковій літературі є досить різні підходи до визначення кредитного ризику. На нашу думку, в загальному вигляді та стисло, сутність кредитного ризику банку можна охарактеризувати як імовірність втрат або перспектива вигод у його фінансовій діяльності.

У науковій літературі значна увага акцентується на класифікації різновидів банківських кредитних ризиків. Водночас, на сьогоднішній день, класифікація ризиків банківського кредитування саме промислових підприємств у наукових джерелах є недостатньо розкритим питанням, і потребує подальшого розвитку.

В основу класифікації ризиків банківського кредитування промисловості вважаємо за доцільне, поряд з широковживаними класифікаційними ознаками банківських кредитних ризиків (за сферою виникнення (джерелом виникнення); за суб'єктами виникнення; за локалізацією; за рівнем прийняття рішення; за напрямками використання кредитів; за прогнозованістю; за причинами виникнення; за доцільністю здійснюваної операції; за розмірами втрат; за рівнем здійснення аналізу; за методами мінімізації; за можливістю реалізації; за ступенем впливу на діяльність банку; залежно від характеру прояву; за видом операцій кредитного характеру; за терміном дії кредитної угоди; за географією виникнення та ін.) запровадити такі нові класифікаційні характеристики: в залежності від форми власності банку-кредитора; в залежності від спеціалізації банку-кредитора; в залежності від кількості учасників банківського кредитування промислового підприємства; в залежності від включення промислового підприємства до реєстру стратегічно-важливих; в залежності від віднесення промислового підприємства/його проекту до об'єктів підвищеної небезпеки; в залежності від галузевої спрямованості промислового підприємства; в залежності від ступеня технологічного розвитку промислового підприємства; за ознакою зовнішньоекономічної діяльності промислового підприємства;

21 Brown, K.&Moles, P. Credit risk management. Edinburgh: Edinburgh Business School, 2014. 58 p. URL: <https://ebs.online.hw.ac.uk/EBS/media/EBS/PDFs/Credit-Risk-Management.pdf>

за видом концентрації кредитного портфелю промисловості; в залежності від участі промислового підприємства в проектах, програмах державної та/або міжнародної підтримки; за масштабом наслідків реалізації ризику банківського кредитування промислового підприємства (табл.1).

Таблиця 1

**Розвиток класифікації ризиків банківського кредитування
промислових підприємств**

Класифікаційна ознака	Різновид ризику кредитування
1	2
В залежності від джерела походження	Ризики кредитування на макрорівні (економічні, політичні, демографічні, соціально-культурні, технологічні, екологічні та ін.) щодо всіх учасників кредитування та кредитованого/інвестиційного проекту.
	Ризики кредитування на мезорівні: щодо промислового підприємства-позичальника; щодо фінансового та/або майнового поручителя; ризики кредитування щодо забезпечення; щодо страхової компанії; щодо кредитованого/інвестиційного проекту.
	Ризики кредитування на мікрорівні: щодо кредитного продукту/послуги; щодо управлінського характеру.
В залежності від форми власності банку-кредитора	Ризики кредитування промислових підприємств державними банками
	Ризики кредитування промислових підприємств приватними банками (внутрішньо контрольованими)
	Ризики кредитування промислових підприємств приватними банками (під іноземним контролем)
В залежності від спеціалізації банку-кредитора	Ризики кредитування промислових підприємств комерційними банками
	Ризики кредитування промислових підприємств індустріальними (промисловими) банками
	Ризики кредитування промислових підприємств інвестиційними банками
	Ризики кредитування промислових підприємств іпотечними банками
	Ризики кредитування промислових підприємств банками розвитку
	Ризики кредитування промислових підприємств ощадними банками
	Ризики кредитування промислових підприємств онлайн-банками, необанками (neobanks), банками-челенджерами (challenger banks)

Продовження табл. 1

1	2
В залежності від кількості учасників кредитування	Ризики кредитування промислових підприємств одним банком
	Ризики консорціумного кредитування промислових підприємств
	Ризики синдикатного кредитування промислових підприємств
В залежності від включення промислового підприємства до реєстру стратегічно-важливих	Ризики кредитування промислових підприємств стратегічного значення
	Ризики кредитування звичайних промислових підприємств
В залежності від віднесення промислового підприємства/його проекту до об'єктів підвищеної небезпеки	Ризики кредитування промислових підприємств, на території яких розміщені об'єкти, що можуть спричинити виникнення надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру
	Ризики кредитування проектів будівництва промислових підприємств, які підлягають державній експертизі з питань техногенної безпеки промислових підприємств
В залежності від галузевої спрямованості промислового підприємства	Ризики кредитування підприємств добувної промисловості та розроблення кар'єрів
	Ризики кредитування підприємств переробної промисловості
	Ризики кредитування підприємств постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
	Ризики кредитування підприємств водопостачання, каналізації, поводження з відходами
	Ризики кредитування будівельних підприємств
В залежності від ступеня технологічного розвитку промислового підприємства	Ризики кредитування низькотехнологічних промислових підприємств
	Ризики кредитування середньотехнологічних промислових підприємств
	Ризики кредитування високотехнологічних промислових підприємств, підприємств смарт-промисловості
За ознакою зовнішньоекономічної діяльності	Ризики кредитування імпортозалежних промислових підприємств
	Ризики кредитування експортозалежних промислових підприємств
За різновидом концентрації кредитного портфелю	Кредитний ризик концентрації на одному або групі пов'язаних промислових підприємств-позичальників
	Кредитний ризик галузевої концентрації у кредитному портфелі промисловості
	Кредитний ризик географічної (регіональної) концентрації у кредитному портфелі промисловості
	Ризик концентрації на одному або подібних між собою кредитних продуктах (кредитно-гарантійних послугах) у кредитному портфелі промисловості

Продовження табл. 1

1	2
В залежності від участі в проектах, програмах державної та/або міжнародної підтримки	Ризики кредитування промислових підприємств в рамках державних програм підтримки розвитку промисловості
	Ризики кредитування промислових підприємств в рамках міжнародних програм підтримки розвитку промисловості
В залежності від виду спеціалізованого кредитування	Ризики кредитування при проектному фінансуванні промислових підприємств
	Ризики кредитування при об'єктному фінансуванні промислових підприємств
	Ризики кредитування при фінансуванні спорудження/ придбання нерухомого майна промислових підприємств, що генерує дохід
В залежності від валюти кредитування	Ризики кредитування промислових підприємств у національній валюті
	Ризики кредитування промислових підприємств в іноземній валюті
	Ризики кредитування промислових підприємств у цифровій валюті
В залежності від строку кредитування	Ризики короткострокового кредитування промислових підприємств
	Ризики середньострокового кредитування промислових підприємств
	Ризики довгострокового кредитування промислових підприємств
В залежності від форми банківського кредитування	Ризики бланкового кредитування промислових підприємств
	Ризики онкольного кредитування промислових підприємств
	Ризики авалювання векселів промислових підприємств
	Ризики сезонного кредитування промислових підприємств
	Ризики інвестиційного кредитування промислових підприємств
За можливістю страхування	Кредитні ризики, які можливо застрахувати
	Кредитні ризики, які не можуть бути застрахованими
За можливістю управління	Керований кредитний ризик
	Некерований кредитний ризик
За можливістю передбачення	Прогнозований кредитний ризик
	Непрогнозований кредитний ризик
За можливістю страхування	Кредитні ризики, які можливо застрахувати
	Кредитні ризики, які не можуть бути застрахованими

Продовження табл. 1

1	2
За масштабом реалізації наслідків	Ризики кредитування промислових підприємств, що впливають на рівні галузі промисловості
	Ризики кредитування промислових підприємств, що впливають на рівні промислового сектору
	Ризики кредитування промислових підприємств, що впливають на рівні економічного регіону
	Ризики кредитування промислових підприємств, що впливають на рівні національної економіки

Джерело: складено та доповнено автором на основі²²

Щодо ризиків банківського кредитування промислових підприємств, слід зазначити, що у вітчизняній науковій літературі, не так багато інформації щодо їх особливостей. Водночас, в іноземних наукових джерелах окремим аспектам кредитного ризик-менеджменту інвестиційних проєктів промислових компаній присвячено чимало уваги. Зокрема, при висвітленні проблематики управління ризиками банківського кредитування промисловості, часто вживаються поняття «галузевий ризик» («industry risk», «sectoral risk»), «ризик концентрації» («concentration risk»), «кредитний рейтинг» («credit rating»).

В загальному вигляді, під галузевим ризиком вчені розуміють імовірність виливу певного набору факторів (як позитивних, так і негативних) на окрему галузь, що, своєю чергою, може вплинути на результати діяльності підприємств цієї галузі²³. Галузевий ризик тісно пов'язаний із ризиком концентрації, під яким розуміють рівень ризику в портфелі банку, що виникає внаслідок концентрації на одному контрагенті, секторі або країні²⁴.

Н. Мороз, Т. Сілецька²⁵ уточнюють сутність поняття ризику концентрації так: «ризик значної концентрації кредитних втрат у зв'язку з наявністю в банку значного обсягу кредитної експозиції окремих клієнтів чи групи осіб, пов'язаних організаційно чи капіталом, або групи клієнтів, чутливих

22 Credit Risk Concentration. URL: https://www.openriskmanual.org/wiki/Credit_Risk_Concentration; Галяра, Л. О. Кредитний ризик: ідентифікація, класифікація та методи оцінки. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Суми: УАБС НБУ, 2006. Т. 17. С. 318–329. URL: [23 Metha, Sh. Industry Risk. 2021. URL: <https://www.fe.training/free-resources/credit/industry-risk/>; Torbati, Y.; Bodek, N. D.; Castelli, M.; Palmer, D. A. General Criteria: Methodology: Industry Risk. S&P Global Ratings. 2013. URL: <https://www.spratings.com/scenario-builder-portlet/pdfs/IndustryRisk.pdf>; Nehrebecka, N. Sectoral risk assessment with particular emphasis on export enterprises in Poland. Zb. rad. Ekon. fak. Rij. 2018. vol. 36. no. 2. 677–700. URL: <https://doi.org/10.18045/zbefri.2018.2.677>](https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/55676/5/Hariaha_Kredytnyi_ryzyk.pdf;jsessionid=A1EE618AF829E170F5D5B630CACC6EA8;Dзюблук, О. В., Прийдун, Л. М. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку: монографія. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2015. 295 с.</p>
</div>
<div data-bbox=)

24 Concentration Risk. Visible Equity. URL: <http://web.archive.org/web/20131206112845/http://www.visibleequity.com/creditrisksoftware/Learn/concentration-risk-methodology.jsp>

25 Мороз, Н. В., Селецька, Т. О. Сутність, причини виникнення та класифікація кредитного ризику банку. Бізнес Інформ. 2019. №7. 272–278. DOI: 10.32983/2222-4459-2019-7-272-278

до змін спільних чинників ризику, передусім економічних (наприклад, ситуації в галузі, географічного розташування, пов'язаності між суб'єктами господарювання тощо)».

Часто ризик концентрації призводить до серйозних втрат, внаслідок яких відновлення фінансово-кредитної установи (банку) є малоімовірним. Зокрема, кредитний портфель ліквідовується та/або фінансово-кредитна установа (банк) стає банкрутом²⁶.

Поняття «кредитний рейтинг» також часто фігурує в наукових джерелах при розгляді проблематики ризик-менеджменту кредитування промисловості. В цілому, «кредитний рейтинг – це умовний вираз кредитоспроможності об'єкта рейтингування у цілому та/або його окремого боргового зобов'язання за національною шкалою кредитних рейтингів»²⁷.

Уточнює специфіку впливу кредитного рейтингу на прийняття кредитно-інвестиційних рішень О. Карапетян²⁸, зауважуючи, що кредитний рейтинг «дає можливість заявити потенційним інвесторам і партнерам про свою кредитоспроможність, не розголошуючи при цьому конфіденційної інформації, і зробити стосунки позичальника і інвестора максимально прозорими і ефективними».

Крім зазначених специфічних ризиків кредитування промислових галузей, завжди є імовірність дефолту промислового підприємства-позичальника та/або сторін за кредитованим/інвестиційним проектом.

Важливим, на нашу думку, є виділення окремих специфічних для кожної галузі промисловості детермінантів кредитного ризику (табл.2).

Таблиця 2

Специфічні галузеві детермінанти ризиків кредитування промислових підприємств на мікро- та мезорівні

Галузь промисловості	Детермінант кредитного ризику	Стислий зміст
1	2	3
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	Ризик циклічності	Імовірність кризи перевиробництва, у періоди високої маржі, внаслідок високої волатильності попиту та цін

26 Predict the point at which risk begins to magnify using concentration risk. URL: <https://www.mathworks.com/discovery/concentration-risk.html#:~:text=Concentration%20risk%20is%20the%20potential,together%20in%20an%20unfavorable%20direction>

27 Ярошевська, О. В. Рейтингові оцінки емітентів та цінних паперів у системі розвитку фондового ринку. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. 25(2). 140-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_25%282%29__31

28 Карапетян, О. М. Кредитний рейтинг як інструмент впливу на індикатори фінансової стійкості держави. Наука й економіка. 2013. 4 (32). Т.1. 75-79. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/8127/1/кредитний%20рейтинг.pdf>

Продовження табл. 2

1	2	3
	Ризик циклічності	Імовірність кризи перевиробництва, у періоди високої маржі, внаслідок високої волатильності попиту та цін
	Ризик концентрації	Загроза концентрації кредитного портфелю банку у разі збільшення ліміту кредитування за проектами гірничодобувних підприємств
	Ризик монополістичної конкуренції	Імовірність високих бар'єрів входження на ринок та обмеженості доступу для нових суб'єктів господарювання в галузі
	Ризик інноваційної діяльності	Імовірність виникнення групи ризиків інноваційної діяльності, у разі запровадження новітніх технологій у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів
	Географічний ризик	Залежність від місця видобутку, геологічних характеристик, стану навколишнього середовища, екології, стану інфраструктури
	Регуляторний ризик	Імовірність зміни законів, правил та методів управління відповідальними органами влади стосовно правил доступу підприємств до природних ресурсів і пов'язаних з ними послуг, що призводить до ускладнення господарської діяльності та збільшення витрат підприємства
	Ризик кредитування об'єктів небезпечного характеру	Необхідність додаткового контролю з боку банку-кредитора проектів, пов'язаних із об'єктами, що можуть спричинити виникнення надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру та вплинути на стан захисту населення і територій
	Ризик соціальних та екологічних наслідків	Імовірність прорахунку в оцінці суттєвих екологічних та соціальних наслідків, оскільки підприємства цієї галузі орієнтовані на експлуатацію кінцевого місцевого ресурсу
	Ризик зовнішньоекономічної діяльності	Імовірність погіршення фінансового стану підприємства добувної промисловості-експортера, внаслідок обмежень в зовнішньоекономічній діяльності

Продовження табл. 2

1	2	3
Виробництво	Ризик інноваційної діяльності	Імовірність виникнення групи ризиків інноваційної діяльності, у разі запровадження новітніх технологій виробництва
	Ризик ланцюга постачання	Імовірність змін, порушення, зупинки або припинення виробництва, внаслідок різкої зміни або порушення ланцюга постачання
	Ризик конкуренції	Імовірність погіршення фінансового стану виробничого підприємства внаслідок витіснення його з ринку виробничими-підприємствами конкурентами
	Кібер-ризик	Імовірність погіршення фінансового стану виробничого підприємства внаслідок збою, злому, шкідливих програм, витоку комерційної таємниці. Імовірність кібер-ризиків посилюється для високотехнологічних промислових підприємств та підприємств смарт-промисловості
	Ризик персоналу	Імовірність порушення роботи виробничого підприємства, внаслідок зростання потреби у високоспеціалізованій робочій силі, непрогнозованій плинності персоналу, виробничих травм тощо.
	Ризик зовнішньо-економічної діяльності	Імовірність погіршення фінансового стану виробничого підприємства, доходи якого залежать від зовнішньоекономічної діяльності
	Ризик шкідливого виробництва	Необхідність додаткового контролю з боку банку-кредитора проектів, пов'язаних із об'єктами, що можуть спричинити виникнення надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру та вплинути на стан захисту населення і територій
	Ризик репутації	Імовірність погіршення фінансового стану підприємства-позичальника, у разі виявлення інформації щодо неефективної або шкідливої діяльності (виробництва товарів та/або послуг): тестування продукції на тваринах, забруднення навколишнього середовища, неекологічне виробництво, низький рівень корпоративної соціальної відповідальності, використання дитячої праці тощо.
	Ризик забруднення навколишнього середовища	Необхідність додаткового контролю з боку банку-кредиторів на предмет дотримання встановлених законодавством вимог щодо охорони навколишнього середовища

Продовження табл. 2

1	2	3
Електроенергія, газ, пара та кондиціювання повітря та Постачання води; каналізація, поводження з відходами та відновлювальні роботи	Ризик інноваційної діяльності	Імовірність виникнення групи ризиків інноваційної діяльності, у разі запровадження нових технологій (зокрема, в рамках проектів та програм фінансування енергозбереження, захисту довкілля та природних ресурсів)
	Ризик дебіторської заборгованості	Імовірність виникнення фінансових труднощів у промислового підприємства-позичальника, внаслідок несвоєчасного погашення дебіторської заборгованості споживачами (населенням та підприємствами).
	Ризик інноваційної діяльності	Імовірність виникнення групи ризиків інноваційної діяльності, у разі запровадження нових технологій (зокрема, в рамках проектів та програм фінансування енергозбереження, захисту довкілля та природних ресурсів)
	Ризик дебіторської заборгованості	Імовірність виникнення фінансових труднощів у промислового підприємства-позичальника, внаслідок несвоєчасного погашення дебіторської заборгованості споживачами (населенням та підприємствами).
	Ризик кредитування об'єктів небезпечного характеру	Необхідність додаткового контролю з боку банку-кредитора проектів, пов'язаних із об'єктами, що можуть спричинити виникнення надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру та вплинути на стан захисту населення і територій
	Регуляторний ризик	Імовірність зміни законів, правил та методів управління відповідальними органами влади стосовно правил доступу підприємств до природних ресурсів і пов'язаних з ними послуг, що призводить до ускладнення господарської діяльності та збільшення витрат підприємства
	Ризик зміни кліматичних умов	Імовірність раптової, несподіваної, значної зміни в розподілі погоди, достатньої для того, щоб викликати збитки у промислового підприємства
	Ризик репутації	Імовірність погіршення фінансового стану підприємства-позичальника, у разі виявлення інформації щодо неефективної або шкідливої діяльності (продукції), яка негативно впливає на стан ґрунтових вод, водо-накопичувальні басейни, екосистеми тощо.
	Ризик забруднення навколишнього середовища	Необхідність додаткового контролю з боку банку-кредиторів на предмет дотримання встановлених законодавством вимог щодо охорони навколишнього середовища

Продовження табл. 2

1	2	3
Будівництво	Ризик концентрації	Загроза концентрації кредитного портфелю банку у разі вимушеного збільшення ліміту кредитування за проектами будівельних підприємств
	Ризик підрядника	Імовірність фінансових втрат для банку, внаслідок недобросовісних дій підрядників, задіяних у проекті
	Ризик орендодавця	Загроза юридичної тяганини та фінансових втрат для банку-кредитора у разі несвоєчасного виявлення неточностей у договорі оренди між недобросовісним орендодавцем та будівельним підприємством-позичальником
	Ризик бюджетування	Імовірність вимушеного збільшення ліміту кредитування, внаслідок початкового заниження бюджету проекту будівельним підприємством-позичальником з метою збереження свого початкового капіталу
	Ризик порушення строків завершення проекту	Імовірність вимушеного збільшення строків користування, внаслідок порушення графіку виконання робіт за проектом
	Юридичний ризик	Загроза відсутності, затримки одержання або неможливості одержання всіх необхідних дозволів для введення проекту в експлуатацію
	Ризик відповідальності	Імовірність закриття, призупинення або порушення строків виконання проекту внаслідок виникнення випадків, що порушили безпекову ситуацію на будівельному майданчику

Джерело: складено та доповнено автором на основі²⁹

Особливий науковий інтерес становлять макроекономічні детермінанти виникнення ризиків банківського кредитування.

29 Hashemi, S. Financing and risk management of investments in mining sector. 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/280920121_Financing_and_risk_management_of_investments_in_mining_sector; Risk Management in Manufacturing: A Breakdown of Best Practices. 2020. URL: <https://www.firstcitizens.com/commercial/insights/industry-expertise/risk-management-in-manufacturing>; Манцерова, Т. Ф., Тымуль, Е. И. Финансовые риски в энергетике: генезис, особенности учета, управление. Труды БГТУ. Экономика и управление. 2014. 7. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/143995395.pdf>; Wei, Zhong-Kang; Ning, Bo; Zhu, Tian-Bo; Niu, Jia-Qiang; Liu, Jun. Credit Risk Evaluation and Analysis of Power Generation Enterprises under the Spot Trading. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2020. 446. 042017. DOI: 10.1088/1755-1315/446/4/042017; Identifying Water-Related Business Risks. URL: <https://ceowatermandate.org/accounting/core-functions/>; Sindaco, M. The Evolution of ESG Factors in Credit Risk Assessment Environmental Issues. 2021. URL: <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/news-insights/blog/the-evolution-of-esg-factors-in-credit-risk-assessment-environmental-issues>; Orr, S.; Cartwright, A.; Tickner, D. Understanding water risks. 2009. URL: https://awsassets.panda.org/downloads/understanding_water_risk_iv.pdf; Kolhatkar, M. J. & Dutta, A. B. Financial risks and construction projects. International Journal of Application or Innovation in Engineering & Management (IJAEM). 2013. Vol. 2, Is. 11. 235-239. URL: <https://www.ijaiem.org/volume2issue11/IJAEM-2013-11-25-073.pdf>; Vasilescu, A.-M.; Dima, A. M.; Vasilache, S. Credit analysis policies in construction project finance. Management & Marketing. 2009. V. 4. No. 2. 79-94. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.564.8627&rep=rep1&type=pdf>; Key Credit Factors For The Engineering And Construction Industry. Standard & Poor's Ratings methodology and assumptions for its key credit factors for the engineering and construction (E&C) industry. 2013. URL: <https://www.maalot.co.il/Publications/MT20190410150053.PDF>.

В сучасній науковій літературі, на нашу думку, варто виокремити праці, присвячені проблематиці макроекономічних детермінантів кредитного ризику, які належать Д. П. Лузіс (D. P. Louzis), Т. А. Вульдїс (T. A. Vouldis), В. Л. Метаксас (V. L. Metaxas)³⁰, Н. Радівоєвіч (N. Radivojevic), Е. Йововіч (J. Jovovic)³¹, В. Салас (V. Salas), І. Сауріна (J. Saurina)³² та ін.

В результаті аналізу ряду вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, ми дійшли висновку, що макроекономічними детермінантами кредитного ризику промислових підприємств можуть виступити такі: кредитний рейтинг країни; економічна циклічність; галузеві пропорції; рівень інфляції; ВВП; непрацюючі кредити промислового сектору; експортно-імпортне регулювання; макроекономічна стратегія розвитку; інноваційний розвиток; зміни в системі оподаткування; ставка центрального банку; кон'юнктура товарного ринку; волатильність валютного курсу; кон'юнктура грошово-кредитного ринку; кон'юнктура іпотечного ринку; інвестиційне середовище; форс-мажор; економіка природокористування та охорона навколишнього середовища тощо (рис.2).

З нашої точки зору, вплив макроекономічних детермінантів на виникнення кредитних ризиків у прийнятті банком кредитно-інвестиційного рішення щодо інвестиційного проекту промислового підприємства можна представити так, як це показано на рис. 3.

З міркувань, наведених на рис.3, можна підсумувати, що макроекономічні детермінанти ризику кредитування промислових підприємств, можуть в значній мірі вплинути на процес прийняття кредитно-інвестиційного рішення банку як кредитора щодо кредитованого/інвестиційного проекту промислового підприємства-позичальника.

Ще одним важливим аспектом проблематики банківського кредитування промислових підприємств, є висвітлення ключових детермінантів формування макроекономічних загроз його розвитку.

З нашої точки зору, найбільшою мірою, макроекономічні загрози розвитку банківського кредитування промислових підприємств проявляються в напрямі банківського кредитування саме стратегічних промислових галузей (об'єктів).

30 Louzis, D. P.; Vouldis, T. A.; Metaxas, V. L. Macroeconomic and Bank-Specific Determinants of Non-Performing Loans in Greece: A Comparative Study of Mortgage, Business and Consumer Loan Portfolios. Bank of Greece Working Paper. 2010. 118. URL: <https://ssrn.com/abstract=1703026>

31 Radivojevic, N.&Jovovic, J. Examining of determinants of non-performing loans. *Prague Econ. Pap.* 2017. 26 (3). 300–316. URL: http://pep.vse.cz/artkey/pep-201703-0004_examining-of-determinants-of-non-performing-loans.php

32 Salas, V.& Saurina, J. Credit risk in two institutional regimes: Spanish commercial and savings banks. *J. Financ. Serv. Res.* 2002. 22 (3). 203–224. URL: <https://ideas.repec.org/a/kap/jfsres/v22y2002i3p203-224.html>

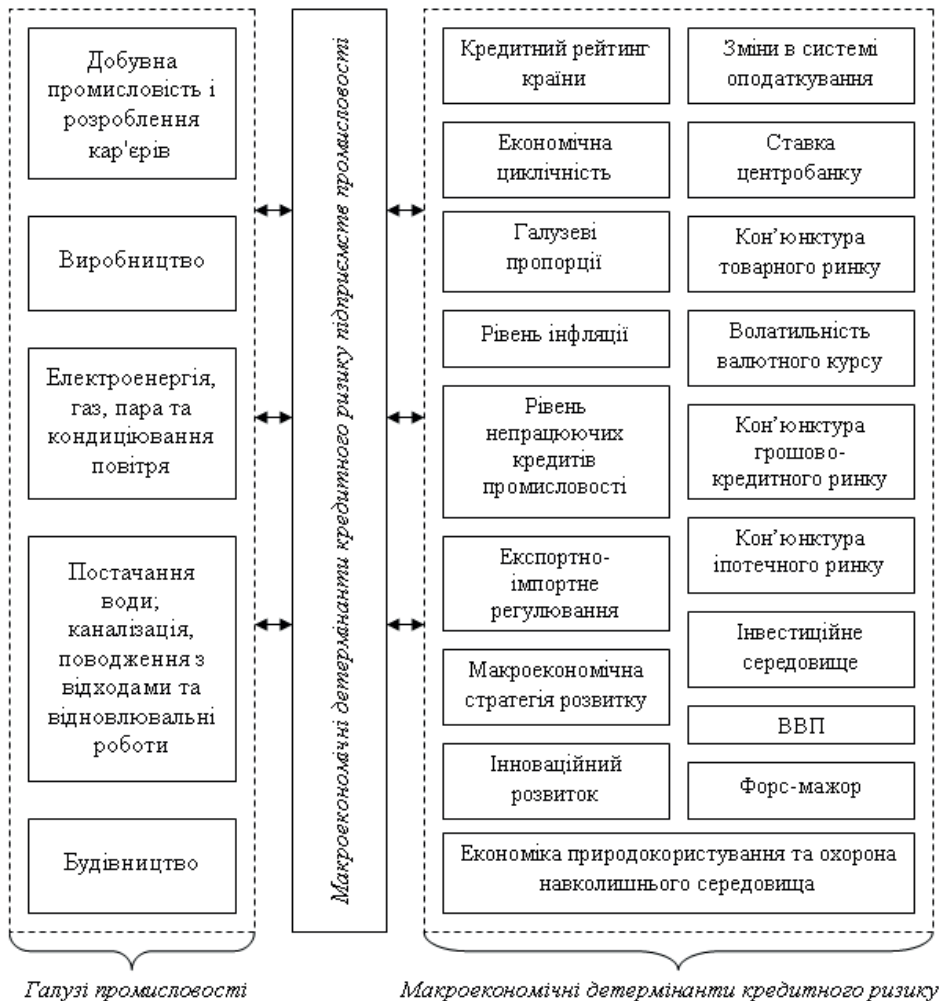

Рис. 2. Макроекономічні детермінанти ризиків банківського кредитування промислових підприємств

Джерело: розробка автора.

Хоча перелік стратегічно важливих галузей промисловості в кожній країні може відрізнятися, в загальному вигляді, до їх числа відносять такі: оборонно-промисловий комплекс; авіабудування; аерокосмічна галузь; галузі комунікації; хімічна та нафтохімічна галузі; виробництво високотехнологічного обладнання; машинобудівна галузь; харчова промисловість; переробка в агропромисловому комплексі; нові джерела енергії; біотехнології; цифрові технології та ін.³³

33 Strategic industry definition. URL: <https://www.lawinsider.com/dictionary/strategic-industry>; Xu, Dongbei & Wang, Jianmin. Strategic Emerging Industries in China: Literature Review and Research Prospect. American Journal of Industrial and Business Management. 2015. 05. 486-506. DOI: 10.4236/ajibm.2015.57049.

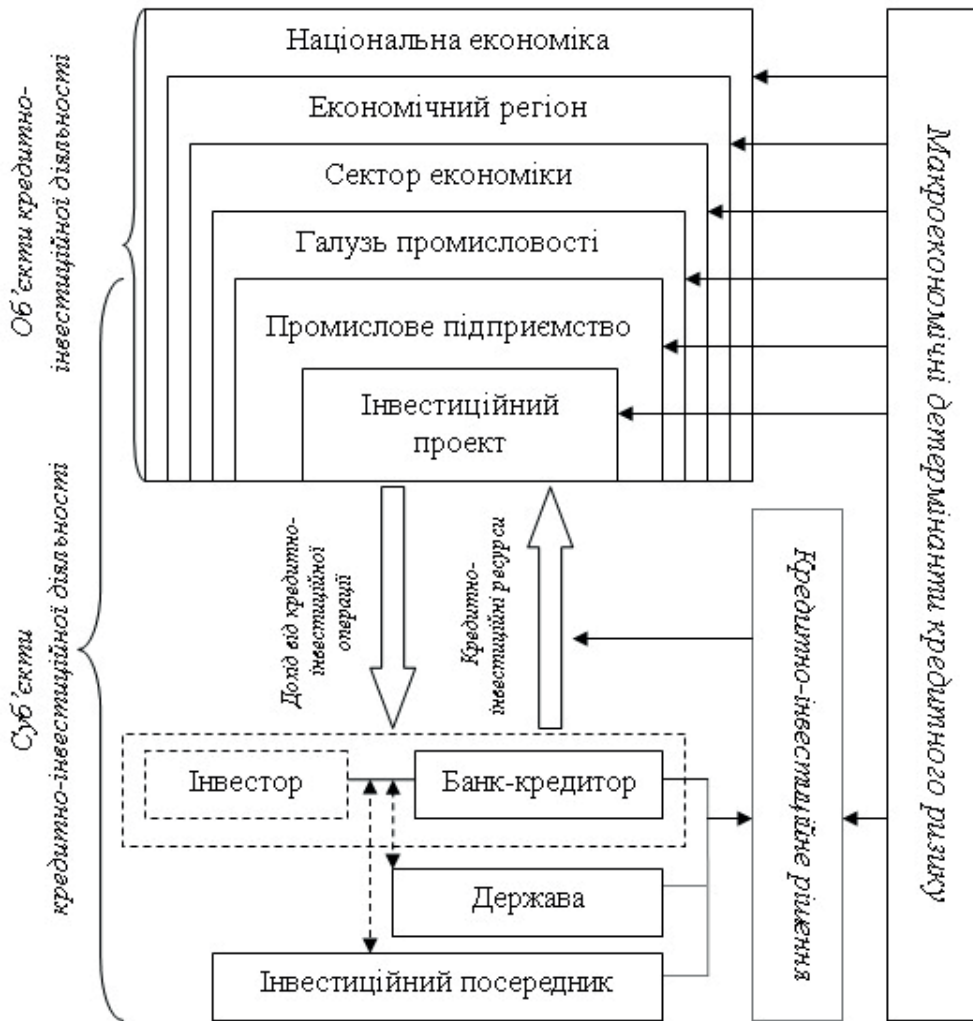

Рис. 3. Роль макроекономічних детермінантів у прийнятті банком кредитно-інвестиційного рішення щодо промислового підприємства

Джерело: розробка автора.

Так, на нашу думку, якщо розглядати проблематику розвитку банківського кредитування стратегічних промислових підприємств з точки зору економічної безпеки країни, слід вживати поняття «загроза» як крайню стадію виникнення стану небезпеки, адже саме ці промислові підприємства здійснюють суттєвий мультиплікативний ефект на економічне зростання країни, що значною мірою визначає рівень економічної безпеки.

В результаті аналізу наукових джерел³⁴, можна зробити висновок, що макроекономічними детермінантами формування загроз розвитку банківського кредитування стратегічних промислових підприємств є такі:

- втрата економічної самостійності країни, перетворення її в сировинний придаток більш розвинених країн;
- залежність від імпорту стратегічних товарів (газ, нафта);
- дискримінаційні бар'єри іноземних держав до вітчизняних товарів;
- відмінність цілей іноземних інвесторів від цілей економічного розвитку національної економіки;
- зростання залежності грошово-кредитного ринку від зовнішніх ринків капіталу;
- спад виробництва в реальному секторі економіки;
- відтік із країни вільноконвертованої валюти;
- збільшення зовнішньої заборгованості;
- закріплення технічної та технологічної відсталості країни;
- рівень тіньової економіки;
- рівень корупції;
- геополітичні конфлікти;
- війна.

Зважаючи на вищезазначене, можна зробити висновок, що багатоаспектність проблематики ризиків і загроз банківського кредитування промислових підприємств, а також макроекономічних детермінантів їх виникнення, зумовлена специфікою господарської діяльності промислових підприємств, високим рівнем чутливості промислових галузей до коливань у динамічному макроекономічному середовищі, а також їх роллю та значенням у економічному зростанні та забезпеченні економічної безпеки країни. З огляду на це, перспективними напрямками подальших досліджень є удосконалення системи ризик-менеджменту та оцінки ризиків банківського кредитування промислових підприємств в умовах динамічного макроекономічного середовища.

DOI: 10.51587/9781-7364-13395-2022-008-104-122

³⁴ Левчук, О. В., Коваленко, В. А. Макроекономічні питання економічної безпеки України. Економіка та суспільство. 2016. 5. 53-58. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/5_ukr/9.pdf; Кириленко О., Стащук, О. Оцінювання макроекономічних чинників формування фінансової безпеки України. Світ фінансів. 2017. 2(51). 7-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2017_2_3